

ХРИСТИАНДЫКТА ЖАНА ИСЛАМДА КУТУЛУУ ТҮШҮНҮГҮ

Arş. Gör. Kemal Polat*

«Кутулуу» сөзүнүн сөздүк мааниси бир нерседен, бир жерден кутулуу, халас жана нежат түшүнүгүнө келет.¹ Биз бул макалабызда негизинен кутулуу сөзүнүн терминдик маанисине таяндык, ал англис тилинде «salvation» араб тилинде «фелах» сөздөрү менен түшүндүрүлүгөн абсолюттук жана түбөлүктүү кутулуу б.с.² «Кутулуу» сөзү термин катары дүйнөлүк жашоодо да акыретте да түбөлүктүү бактылуулукка жетишүү түшүнүгүнө келет, түбөлүктүү жашоо системасы катары саналган акыреттеги кутулуу негизги кутулуу катары кабыл алынат.³

Ар бир динде кутулуу окуясы бар. Анткени ар бир дин адам баласын дүйнөлүк жашоодон Тенирдик чындыкка жеткирүүнү каалап, кутулуу жана бактылуулукка жеткирген жолду көрсөтөт.⁴ Paul Puthanangady диндердин «Тенирдин кутулуу пландары» түрүндө аныктама берет.⁵ Жалпысынан диндердеги кутулуу түшүнүгү катары ааламдын куткарылышы мезгил тилиминен кутулуу, рухтун көчүү ченгелинин кутулуу, тенирдик жашоодон орун алган кутулуу сыяктуу маселелер кээ бир диндердин жеке адамдык кутулууга, кээ бирлеринин коомдук кутулууга орун бергендиги көрүнүүдө. Бир тенирдик диндерде болсо кутулуу, космостук жашоого качыш эмес, мезгилден качуу менен табигый тарыхта Кудайдын ортого койгон планына баш ийүү, анын тагдырына ыраазы болуу бардык иштин иш жүзүнө ашуусу күтүлөт.⁶ Биз бул макалабызды христиандык менен исламдагы кутулуу түшүнүгүн салыштыруу иретинде колго алабыз.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum Türkiye

¹ Караныз: Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, c. 2, Ankara 1988, 934-6.

² Mehmet Keragülle, Dua ve Kurtuluş, İstanbul 1971, 100-6.

³ Kemal Atık, Ali Bardakoğlu, İslamî Kavramlar, Ankara 1997, 574-6.

⁴ Караныз: Annamaria Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1955, 237-6.

⁵ Караныз: Paul Puthanangady, "Salvation and Evengalization" Jeamadhara Vol. XXIV, No: 144, July 1994, 329-6.

⁶ Караныз: Herve Rousseou, Dinler, çev: Osman Pazarlı, İstanbul 1990, 105-6.

Христиандыкта кутулуу түшүнүгү

Христиандыктагы кутулуу түшүнүгү иудаизмден алынган. Бирок иудаизмде негизинен дүйнөлүк кутулууга басым жасалса христиандыкта болсо мезгил менен акыреттеги кутулууга маани берилген. Кутулуунун дүйнөлүк жагы четке кагылган.

Бүгүнкү күндөгү христиандыктын негиздөөчүсү Павел, кутулуу ой пикирин негиздеген жана анын өнүктүргөндө өзү болгон. Павел, Ыйсанын куткаруучу болгондугун жана анын жжардамы менен адамзаттын куткарылышы пикирин жая баштаган, ошентип кутулуу түшүнүгү христиандыктын негизги принциптеринен болуп калган. Анын ою боюнча адамдарды куткаруучу еврей башчысына байланыштуу эмес, тенирдин берген берекеси. Кутулуу адамдын күнү менен орундалбайт, негизги шарт Ыйса Машаякка ыйман келтирүү.⁷

Христиандардын көз карашы боюнча алгач табияттан сырткарткы жашоого ээ болуп жаратылган Аз. Адам атанын жасаган күнөөсү менен адам бул мүмкүнчүлүккө ээ боло албаган. Анткени күнөө сазына белинен батып калган. Ошондуктан инсан алгач кудайга жакындагандан жакындап жатканда негизги күнөөнүн себебинен инсан менен кудайдын ортосундагы аралык алыстап адамдын даражасы төмөндөгөн. Ошондуктан кудай адамды тенирдештирүүнү каалаган, адам болсо бул мүмкүнчүлүктү жоготкон. Бул учурда кудайда сүйүүнүн болушунан улам адамды жазаландыра турган жерде, сүйүүсүнүн бир канатын көрсөткөн. «Адам көтөрүлүүнү каалабаса мен аларга түшөмүн, мен алар сыяктуу боломун деген». Азиз Августин да бул маселе жөнүндө мындай деген: «Адам кудай болсун деп кудай адам болду».⁸

Христиандыкта кутулуу түшүнүгүнүн негизин түзгөн негиздерди төмөндөгүдөй тизмектерге бөлсө болот:

1. Христиандыкта киши кутулууга ишенет жана ынанат. Бирок бул ыйманда бардык эле адам кутула бербейт деген түшүнүктө. Башкача айтканда кутулуу анык бир окуя эмес, бир үмүт булагы.⁹ Ыйык китепте христиандардын кутулуу үмүтүн кийинүүсү колдогон.¹⁰

2. Кудай бардык адамдардын куткарылышын каалайт.¹¹ Кутулуу чакыруусу бардыгына болуу менен христиандардын көз карашы боюнча жалгыз гана кутулууну каалагандар түбөлүк жашоого жетише алат. Бирок

⁷ Караныз: Thomas Michel, "Hıristiyanlıkta Tanrı Bilimine Giriş, (Dinler Tarihine Katkı), İstanbul 1992, 46-47-6.

⁸ Hakkı Demirel, Xaviler Nuss, Hıristiyan Öğretisi, Ankara 1987, 6-7-6.

⁹ P. Luigi Ianitto, Hıristiyan İnanç, Çev. Leyla Alberti, İstanbul 1994

¹⁰ Караныз: 1. Seleniklilere, 5/8.

¹¹ Караныз: I Timoteosa, 2/4.

ар бир адам кутулса Ыйса Машаяктын азаптуу өлүмүнүн негизинде кутулат.¹²

3.Кутулуу күнү алгач машаяк Ыйсанын келиши менен байланышып жана кутулуу улантылат.¹³ Кыямат күнү Машаяк бүткүл адамдарды суракка алуу үчүн келгенде жана өлгөндөр кайра тирилгенде адамзаттын кутулушу жыйынтыкталат. Ыйса өлгөн, бирок кутулуунун бүтүндөй орундалышы үчүн христиан индивиддеринин өлүмүнүн Ыйсанын өлүмүнө катышуусу керек.¹⁴

4.Кутулуу чексиз, түбөлүктүү кутулуу, бул маселеде Ыйса төмөндөгүдөй деген: « Мен аларга түбөлүк жашоону берем, алар да түбөлүк жок болушпайт».¹⁵

5.Христиандыкта кутулуу дүйнөлүк жашоодо эмес, акыретте орундалат. Христиандар азап тарткан дүйнөдө кутулууну күтүү менен жашагандыктарын,¹⁶ кутулуунун акыретте тенир менен жүз көрүшкөндө орундала тургандыгы көрсөтүлөт.¹⁷

6.Күнөө иштеген адам жазасын тартат. Адам баласы биринчи күнөөнү иштегендиги үчүн жазасын алат. Ыйса Машаяк жазасын жана жазаны өз ичине камтыган өлүмдү өзүнүн мойнуна алып, христиандар үчүн өзүнү крестке керип кудайга сулга жана жанын кыйган. Алардын көз карашы боюнча Ыйсаны крестке тартуу окуясы күнөөдөн кутулуунун негизин түзөт.¹⁸

Христиандыкта күнөөдөн кутулуунун негизин биринчи болуп үч нерсе түзөт.

Алгач негизги күнөөдөн кутулуу. Бул күнөөдөн кутулуунун алгачкы эн маанилүү баскычы негизги күнөө жалгыз кудай үчүн иштелген күнөө, башкача айтканда негизги күнөөдөн инсан өзүнүн иш аракеттери менен жана өз күчү менен кутула албайт. Мына ошондуктан кудай Ыйсаны жөнөткөн. Ал эми Ыйса болсо крестке тартылып бүтүндөй адам затын негизги күнөөдөн куткарган. Экинчи арылуу рухтун кутулушу. Рухтун кутулушу жөнүндө инжилдердин эч биринде ачык айкын түшүндүрүлмө берилген эмес,¹⁹ бирок христиан агымдырынын баардыгынын көз караштары боюнча инсандын акыретте күнөөдөн кутулушунун негизги шарттарынан бири бул рухтун жаныланышы. Ал, ыйык рухтун күчтөнүшү менен өз алдынча болот. Христиандыкта рухтун кутулушу деген маани инсандын бүтүндөй кутулушу. Ошентип түбөлүк жашоону бөлүшүү дегенди

¹² Караныз: İnanitto, Hıristiyan İnancı, 105-б.

¹³ Караныз: II. Korintoslulara, 6/2; Кенири маалымат үчүн караныз: İnanitto, Hıristiyan İnancı, 105-106-б.

¹⁴ Караныз: İnanitto, Hıristiyan İnancı, 100-б.

¹⁵ Юханна, 10/28.

¹⁶ Караныз: Romalılara, 8/22-23.

¹⁷ Караныз: İnanitto, Hıristiyan İnancı, 92-б.

¹⁸ Караныз: Demirel Nuss, Hıristiyan Öğretisi, 5-6-б.

¹⁹ Караныз: Matta 16/26; Korintoslulara, 5/5.

туюнтат. Алардын көз карашы боюнча дене менен рух экөө бир сүйүнүчүн жашаса ошондо инсандын бүтүндөй кутулуусун билдирет.²⁰

Үчүнчү кутулуу бул түбөлүк кутулуу болуп саналат. Христиандар муну тенир жашоосуна кошулуу деп аташат. Христиандардын ою боюнча кутулуунун экинчи мааниси кудайдын жашоосуна кошулууну билдирет. Башкача айтканда бейиште кудай денгээлине жетүү менен өлбөс кудай өндүү жашоону жана бактылуулукту бөлүшүү.²¹ Кудай өндүү жашоого кошулуу өлүмдөн кийин болот. Бирок бул инсандын иш аркети, күчү менен эмес, тенирдин мээрими жана кечиримдүүлүгү менен болот. Кудайдын жашоосуна кошулуу үчүн биринчи күнөөлөрүнөн жана күнөө туткунунан кутулуп эркин болуусу керек. Бул болсо Ыйса машаяктын изи.²²

Жогоруда айтылгандай христиандыкта кутулуусу негизги мааниси Аз. Адам тарабынан бейиште жасалган күнөөнүн өтүү жолу менен бүтүндөй адамзаттын өткөн негизги күнөөдөн дүйнөдөгү жашоодо кутулуу, дүйнөдө руханий арылууну орундатуу жана мына ошентип акыретте бейишке кирүү, тенир денгээлине жетүү, кудайдын жашоосу сымал тенирдик түбөлүк бактылуу өмүр сүрүү. Христиандар жаратылгандыгына бар болуусунун себеби тенирдик жашоого кошулуу ишеничинен. Христиандар ушул себептен жаратылгандыктарына, өздөрүнүн бар болуу максатынын тенирдик жашоого кошулуу экендигине ишенишет.

Бирок тенирдик жашоого катышып, түбөлүк бактылуулукка жетишип өзүнүн күчү жана амалдары менен эмес, Ыйсага ыйман келтирүүнүн натыйжасында тенирдин мээрими жана кечирилишинин негизинде ишке ашырылат. Түбөлүк жашоону берген башка кээ бир жолдор бар, алар сүйүү жана мээрим, Ыйсанын крестке тартылышы, Ыйсага жана анын окууларына ыйман келтирүү, жуунтуу, тообо келтирүү ж.б. күнөлүрдүн кечирилиши.

Ислам дининдеги кутулуу түшүнүгү

Адамдын тулку боюн, дене менен жандын айкалышуусу түзөт. Ошондуктан Ислам дини адамдын материалдык жана моралдык (руханий) муктаждыктарын эске алып жеке личносттун бактылуу болуусу үчүн керек болгон принциптерди койгон, ошондой эле коомдун дагы тынч жана бакубат жашоосу үчүн көптөгөн эреже куралдарды коюу менен биргеликте личносттордун бири бири менен болгон мамилелерин да жөнгө салган. Ислам динин койгон принциптеринин негизги максаты, пендени ар кандай жаман илдеттерден алыстатуу жана аруулукка үндөө менен эки дүйнөдө тен

²⁰ Караныз: Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara 1988, 168-169-б; İanitto, Hıristiyan İnanç, 55-б.

²¹ Караныз: İanitto, Hıristiyan İnanç, 385-б.

²² Караныз: Romalılara, 6/22-23; Rousseau, 108-б.

бактылуу кылуу б.э. Чындыгында ислам дини бакубат жашоонун негизги булагы. Аз. Пайгамбарыбыздын бул туурасында төмөндөгүдөй хадиси бар: «Эгерде кимде ким мусулман болсо, анда ал чыныгы бакубат жашоого алып баруучу жолду тапкан болот».²³ Ислам дининдеги бакубат жашоо дегенди бул дүйнө менен тигил дүйнөдөгү бактылуулукту түшүнөбүз. Бул эки дүйнө бактылуулугуна жетүү үчүн адамдардын мандай тери менен талыкпай эмгектенүүсү жана ырыскысын адал жолу менен табуусу ошондой эле Улуу жараткандын койгон принциптеринин чегинде аракеттенүүсү керек. Ислам дининдеги кутулуу түшүнүгүнө байланыштуу төмөндөгү нерселерди айтуу мүмкүн:

Ислам дини адамдардын бул дүйнөдө тынч жана бактылуу жашашына жана тигил дүйнөдө да бакубат жашоосуна өтө чон маани берет. Ошондуктан Кудай Таала пенделерине ишенсе ишенбеседа күн сайын беш жолу «Хайялел Фелах» чакырыгы менен бакубат жашоого чакырат. Хайялел Фалах сөзүнүн «бакубат жашоого шашыл» деген экендиги баса айтылат.²⁴

Башка диндерде болбогон мындай чакырык менен адамдар белгилүү убактарда бакубат жашоого чакырылат о.э. намаздын адамдарды бакубат жашоого алып баруучу жол болгондугу (экендиги) айтылууда.

Ислам дининде бул дүйнө жана акырет жашоосундагы болгон өзгөчөлүк жогорку мааниге ээ. Чындыгында динибизде акырет жашоодогу бакыбаттуулук зор мааниге ээ, бирок ошону менен биргеликте адамдардын бул дүйнөдө да тынч жана бактылуу болууларына да чон маани берген.

Ислам дининде адам куткарыла турган макулук эмес, куткаруунун ээси болуп саналат. Адам баласы улуу жараткандын жер жүзүндөгү бардык нерселеринин ээси катарында мактоого татыктуу. Ислам дининде пенде христиан дининдегидей пайдасы болбогон жана кутулууга сөзсүз зар эмес.

Динибиз, инсанды Алла Тааланын буйруктарын толугу менен аткарууга мажбур жана аткарган иш аракеттерине жоопкерчилик менен мамиле кылган макулук катарында сүрөттөйт. Ислам дининде белгилүү бир кутулуудан көбүрөөк коомдук, нравалык түзүлүштү ондоодо ийгиликке жетишүү же болбосо зыянга учуроо бар.²⁵

Мусулман болуу бул адамды ар дайым алга карай сүйрөгөн бир процесс. Эч бир мусулман эч качан «мусулманмын» деп айтуу менен бейишке кире албайт. Ар бир адамдын бакубат жашоого жетүүсү алардын кылган иш аракеттерине байланыштуу. Биз тигил дүйнөдө кимдин бейишке жана кимдин тозокко бара тургандыгын билбейбиз. Ошондой эле бул адамдар тигил дүйнөдө кыйналат ал эми бул адамдар болсо жыргап куунайт

²³ Караныз, Müslim Zekat, 125, Tirmizi, Züht 35

²⁴ Караныз, Ezherî, 3. том, 320-421-б.

²⁵ Караныз, Yaşar Neri Öztürk, Kur'an ve Sünnette Tasavvuf, İstanbul 1993 78- б.

жашоодогу өмүрдү да өз ичине камтыйт. Кутулуу, бул дүйнөдөгү жана тигил дүйнөдөгү түбөлүктүү бакубат жашоону түшүндүрөт. Чыныгы кутулуу (бакубат жашоо) акыреттеги бакубат жашоо болуп саналат.³³

Абсалюттук кутулуу, бул- тозок азабынан кутулуп бейишке кирүү катары ачыкталат.³⁴ Бейишке кирүү болсо, эн чон кутулуу деп эсептелет.³⁵ Момундардын тозок азабынан кутулуп бейишке кирүүлөрү эки түрдө ишке ашат. 1.Эч бир тозок азабына тонуп күйбөстөн туптура бейишке кирүүлөрү б.а. Алла Тааланын аларды тараза ташына койбостон кечирүүсү. Алла, ал күнү таразанын тактыгынан, тараза таштарында соптору оор болгондор кутула тургандыктарын белгилеп кетүүдө.³⁶ Экинчи түрдөгү кутулуу мындайча болмокчу: Жасаган жаман иштеринин кесепетинен Алла, аларды аз же болбосо көбүрөөк азапка салат. Бирок, эки түрдө тен сөзсүз кутулуу иш жүзүнө ашат.³⁷ Ислам дининде, кутулууга алып баруучу жолдорду төмөндөгүдөй ирээтке келтирүүгө болот: Ыйман жана салих амал (жакшы иштер), Алланы зикир кылуу, написти тазалоо, «Алла» коркусунан улам күнөөгө жакындабоо, Алла жана анын пайгамбарына моюн сунуу, жакшылыкты буюруп, жамандыктан алыстоого чакыруу жана тообо кылуу.³⁸

Бул жерге чейин Христиан жана Исламдагы кутулуу түшүнүгүн бөлөк-бөлөк карап чыктык. Ал эми азыр бул эки диндеги кутулуу түшүнүгүн, бири бирине салыштырууну туура таптык.

Христиандыкта да, исламда да абсалюттук кутулууга болгон ишенич бар экендиги маалым. Христиандык жана исламдагы кутулуу түшүнүгүндөгү биринчи айырмачылык, бул диндердин, инсанга болгон көз караштарындан келип чыгууда. Христиандык Аз. Адамдын жасаган күнөөсүнөн улам, бүтүндөй адамдардын дүйнөгө күнөөкөр болуп төрөлгөндүктөрүн, бир баткак сазда жардамга муктаж жаратык катары түшүнөт жана аларды баткактан куткарууга аракет кылат. Исламда болсо инсан таптаза табиятта дүйнөгө келген, бүтүндөй жаратыктарын эн шарапаттуусу жана Алланын жердеги халифасы катары кабыл алынат. Ушул себептен улам кутулуу деп айтылганда христиандыктан, Аз. Адамдын жасаган күнөөсүндөн улам, күнөөкөр болуп төрөлгөн инсандар бул күнөөлөрүнөн кутулуулары жана Кудайдын (илахи) жашоосуна жетүүлөрүн түшүнүүгө болот. Ал эми исламда кутулуу деп, бул жалган дүйнөдө жана акыретте бактылуулукка жетүү деп түшүнсө болот.³⁹

³³ Караныз, İbn Mace, Zühd 30. Sadık Kılıç, Kur'anda Günah Kavramı, Konya 1984, 386- б.

³⁴ Караныз, Али- Имран, 185; Сафат, 58-61

³⁵ Караныз, Саф, 10-12; Мумин, 9; Тегабун, 9

³⁶ Караныз, Араф, 8

³⁷ Караныз, Ниса, 48, 116; Öztürk, Kur'andaki İslam, İstanbul 1995, 558- б.

³⁸ Караныз, Kemal Polat, Hristiyanlık ve İslamda Kurtuluş, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1988, 104-126- б.

³⁹ Караныз, Энам, 16; Mevdudî, Tufhîmul- Kur'an, 7- том, 226-б.

Христиандыкта, ата, уулу Ыйсаны, инсандарды куткаруу үчүн дүйнөгө жиберген. Ыйса болсо адамдардын күнөөлөрүн өзүнүн мойнуна алып крестке тартылган. Ушундайча, өзүнөн мурдагы бүтүн инсандарды күнөөлөрүнөн куткарган. Ал эми кийинкилерге вафтиз болуулары керек экендигин айткан. Ислам дининде жоопкерчилик ар бир кишинин өзүндө, эч ким башкасынын күнөөсүн өзүнүн мойнуна ала албайт. Ар ким өзүнүн күнөөлөрүнүн жазасын алышат.

Ар бир динден, кутулууга бир үмүт бар экендигин көрүүгө болот. Бул диндерди тутунгандар абсолюттук кутулууга ишенишет. Бирок, бул ишенич, эч бир кишинин абадий (сону болбогон) бакытын жоготпостугун көрсөтпөйт.

Христиандыкта, жакшы иштер кутулуунун себепчиси эмес, сону, б.а. Ыйсанын бүтүн инсандардын күнөөлөрүн мойнуна алып, аларды куткаргандыгы үчүн, инсан ар дайым жакшы иштерди жасап турат. Ал эми Исламда салих амалдар (жакшы иштер) кутулуунун эн негизги себепчиси. Башкача айтканда исламда кутулуу ыйман жана жакшы иштерди жасоонун натыйжасында болот. Христиандыкта Кудайдын кутулуу планынын борборунда Ыйса куткаруучу турат. Ал эми исламда болсо кутулуунун борборунда инсан жана анын салих амалдары турат. Адамдын күчү жетпеген жерлерде Алла Таала жардам берет жана инсандарга мархамат кылат.

Жалпылап айтканда бардык диндерде кутулуу феномени бар. Бирок, диндерди бири биринен бөлүп турган нерсе, Кудай менен инсандын ортосунда курулган байланыштын өзгөчөлүгү, башкача айтканда диндердин адамдарга сунган кутулуу түрлөрү. Диндер дуба, курбан жана буга окшогон ибадаттары менен бири бирлерине окшоолору менен бирге, кутулууга берген маанилерине карап бир бирлеринен бөлүнүп турат.